

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25.11.2009, sp. zn. 23 Cdo 2713/2009, ECLI:CZ:NS:2009:23.CDO.2713.2009.1

Číslo: 103/2010

Právní věta: Neujednají-li si smluvní strany jinak, použijí se na smluvní vztah mezi prokuristou a podnikatelem ustanovení obchodního zákoníku o mandátní smlouvě.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 25.11.2009

Spisová značka: 23 Cdo 2713/2009

Číslo rozhodnutí: 103

Číslo sešitu: 9-10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Prokura

Předpisy: § 14 obch. zák.
§ 571 odst. 1 obch. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

K r a j s k ý s o u d v P r a z e r o z s u d k e m z e d n e 1 7 . 1 2 . 2 0 0 7 u l o ž i l ž a l o v a n é m u p o v i n n o s t z a p l a t i t ž a l o b c i č á s t k u 1 8 9 3 8 8 K č a z a p l a t i t n á k l a d y ř í z e n í (v ý r o k I a I I c i t o v a n é h o r o z s u d k u) . V e v ý r o k u I I I z a m í t l v z á j e m n ý n á v r h ž a l o v a n é h o n a z a p l a c e n í 1 5 2 0 0 0 K č a v e v ý r o k u I V u l o ž i l ž a l o v a n é m u p o v i n n o s t u h r a d i t s o u d n í p o p l a t e k .

K odvolání žalovaného zrušil V r c h n í s o u d v P r a z e s v ý m r o z s u d k e m z e d n e 3 1 . 3 . 2 0 0 9 r o z s u d e k s o u d u p r v n í h o s t u p n ě v e v ý r o c í c h I a I I a v ě c m u v r á t i l k d a l š í m u ř í z e n í . R o z s u d e k s o u d u p r v n í h o s t u p n ě p o t v r d i l v e v ý r o c í c h I I I a I V .

Pokud jde o výrok III, ztotožnil se odvolací soud se skutkovými zjištěními soudu prvního stupně i s jeho právními závěry. Žalovaný ve své obraně proti žalobou uplatněnému nároku namítal k započtení svou pohledávku z titulu odměny za výkon funkce prokuristy žalobkyně, když v rozsahu, o který k započtení namítaná pohledávka převyšuje pohledávku uplatněnou žalobou - 152 000 Kč - jde o vzájemný návrh. Odvolací soud vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně, která považoval za dostatečně prokázaná. Žalovaný byl od 10. 10. 1997 do 27. 6. 2001 prokuristou žalobkyně, ale za tuto činnost mu žalovaná nevyplatila žádnou odměnu. Žalovaný proto nabízel k započtení pohledávku za žalobkyní spočívající v odměně za výkon činnosti prokuristy. Pokud by soud měl vyhovět jeho návrhu, bylo na žalovaném, aby tvrdil a prokázal vznik nároku na tuto odměnu, tedy skutečnost, že mezi ním a žalobkyní došlo k dohodě o poskytování odměny. V tomto směru byl též soudem prvního stupně opakovaně poučen a vyzván k doplnění skutkových tvrzení a označení důkazů. Žalovaný však

důkazy nepředložil a argumentoval, že vztah prokuristy a společnosti je obdobný vztahu člena statutárního orgánu a společnosti, a proto je – pokud jde o odměnu prokuristy – třeba s odkazem na ust. § 66 odst. 2 obch. zák. přiměřeně aplikovat příslušná ustanovení upravující mandátní smlouvu s tím, že nebyla-li odměna dohodnuta, náleží prokuristovi úplata obvyklá ve smyslu ustanovení § 571 odst. 1 obch. zák. Odvolací soud obdobně jako soud prvního stupně vyslovil právní názor, že prokura je jen zvláštní druh plné moci, která se uplatňuje v obchodněprávních vztazích, opravňuje prokuristu jednat za podnikatele ve věcech provozu podniku a vzniká zápisem do obchodního rejstříku. Udělení prokury proto předpokládá, že mezi podnikatelem a prokuristou existuje ještě další právní vztah, který není obdobný vztahu člena statutárního orgánu a společnosti, protože zde nejde o vztah zastoupení, kdežto prokurista je zástupcem společnosti pověřeným jednat navenek v okruhu věcí týkajících se provozu podniku. Podle soudu prvního stupně i podle soudu odvolacího žalovaný neprokázal existenci tvrzené pohledávky, jeho vzájemný návrh tak byl soudem prvního stupně zamítnut a toto rozhodnutí bylo odvolacím soudem jako věcně správné potvrzeno.

Rozsudek odvolacího soudu napadl žalovaný dovoláním opírajícím jeho přípustnost o ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a spatřujícím jeho důvodnost v nesprávném právním posouzení věci (§ 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř.). Otázku zásadního právního významu, která nebyla dosud dovolacím soudem rozhodována, spatřuje dovolatel v tom, zda na vztah mezi obchodní společností a prokuristou lze bez dalšího aplikovat ustanovení o odměně podle úpravy mandátní smlouvy v obchodním zákoníku či nikoli. Pokud by dovolací soud shledal, že aplikace mandátní smlouvy je vyloučena, považuje dovolatel za právně významnou odpověď na otázku, zda má prokurista nárok vůči společnosti na vydání bezdůvodného obohacení, které společnost získala čerpáním jeho práce, či zda má pouze nárok na náhradu hotových výdajů, jak uzavřel odvolací soud.

Svoje dovolání doplňuje dovolatel tím, že vykonával pro žalovanou funkci prokuristy, ale za výkon této funkce mu nebylo nic zapláceno. Uvádí, že navrhoval předložení důkazů (daňová přiznání k dani z přidané hodnoty i z příjmů, účetní závěrky týkající se žalované, na jejichž sestavování se podílel a které podepisoval, smlouvy uzavírané žalobkyní s poskytovateli služeb cestovního ruchu a s dealery, které žalovaný jako prokurista sjednával, výpovědi svědků, znalecké posudky pro stanovení obvyklé odměny za výkon činnosti prokuristy), ale soud prvního stupně tyto důkazy neprovedl a výkon funkce prokuristy pro žalobkyni nehodnotil. Dovolatel proto uplatňuje i dovolací důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř. a poukazuje na to, že nepřipuštěním důkazů bylo řízení postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Za nesprávné právní posouzení věci považuje dovolatel závěr soudu spočívající v tom, že vztah mezi prokuristou a společností nelze podřadit pod ustanovení obchodního zákoníku o mandátní smlouvě, protože nebyly splněny znaky této typové smlouvy, a neztotožňuje se ani se závěrem soudu, že vztah prokuristy a společnosti vedle sebe předpokládá další smluvní vztah. Domnívá se, že udělení plné moci vyžaduje předchozí dohodu o plné moci a ta je podřazena příslušnému smluvnímu typu podle charakteru zastoupení a skutečnosti, zda jde o vztahy obchodněprávní nebo občanskoprávní. V úvahu přicházejí smlouvy mandátní, příkazní, o obstarání věci, zprostředkovatelská či jiná. Ze skutečnosti, že žalovaný po dobu tří let funkci prokuristy vykonával, dovozuje dovolatel, že smlouva mezi ním a obchodní společností musela existovat. Má za to, že typově nejbližší pro tento případ je smlouva mandátní analogicky vztahu mezi statutárním orgánem nebo jeho členem a společností. Dovolatel si uvědomuje rozdíl mezi postavením prokuristy a statutárního orgánu, uvedeným výkladem se však snažil zacelit mezeru vzniklou v právní úpravě tím, že vztah mezi prokuristou a společností není výslovně podřazen žádnému smluvnímu typu. Domnívá se při tom, že odlišné postavení prokuristy a statutárního orgánu nevylučuje, aby jejich vztah ke společnosti byl podřízen totožnému smluvnímu typu.

Dovolatel vytýká napadenému rozhodnutí též, že jeho nároky nehodnotil z pohledu institutu bezdůvodného obohacení, ač byl o takové hodnocení v rámci odvolání žádán.

Na základě uvedených argumentů žádá dovolatel, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil v části, kterou se potvrzuje výrok III a věc vrátil odvolacímu soudu k novému rozhodnutí.

K dovolání podala svoje vyjádření též žalobkyně. Dovolání považuje za nedůvodné a plně se ztotožňuje s názorem soudů obou stupňů, že vztah mezi společností a prokuristou není možné podřadit pod vztah, který by zakládala mandátní smlouva. Žalovaná se domnívá, že v průběhu řízení bylo dostatečně objasněno, že žalovaný sice byl prokuristou, ale zastával toto postavení jen formálně. Ve společnosti nebyly žádné odměny ani členům představenstva, dozorčí rady či prokuristovi vypláceny a valné hromady nikdy nerozhodly, že akcionáři nebo členové orgánů budou pobírat úplatu za své působení ve společnosti. Žalovaný se účastnil těchto valných hromad a nikdy neuplatnil ani požadavek na odměnu ani požadavek na úhradu výdajů, které by mu mohly v souvislosti s výkonem činnosti prokuristy vzniknout. Domnívá se, že žalobce nepředložil žádný důkaz o tom, že by odměna byla sjednána nebo že by ji uplatňoval, i když se rozhodování valných hromad též účastnil. Žalovaná proto navrhuje zamítnutí dovolání jako bezdůvodného.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 236 o. s. ř. lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští.

Jde-li o rozsudek, jímž byl odvolacím soudem potvrzen v pořadí první rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé, přichází v úvahu přípustnost dovolání jen podle ustanovení § 237 odst. 1 písmo c) o. s. ř., pokud dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. O takový případ jde zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která odvolacími soudy nebo dovolacím soudem je rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem.

Předpokladem přípustnosti dovolání tedy je, že nešlo jen o takovou otázku, na níž výrok odvolacího soudu nebyl z hlediska právního posouzení založen. Zásadní právní význam pak má rozsudek odvolacího soudu zejména tehdy, jestliže v něm řešená právní otázka má zásadní význam nejen pro rozhodnutí v konkrétní věci (v jednotlivém případě), ale z hlediska rozhodovací činnosti soudů vůbec (pro jejich judikaturu).

Z toho, že přípustnost dovolání je ve smyslu citovaných ustanovení spjata se závěrem o zásadním právním významu rozsudku po stránce právní, vyplývá, že také dovolací přezkum se otevírá pro posouzení otázek právních (ať již v rovině procesní nebo z oblasti hmotného práva), jiné otázky (zejména posouzení správnosti nebo úplnosti skutkových zjištění) přípustnost dovolání nezakládají. Způsobilým dovolacím důvodem, jímž lze dovolání odůvodnit, je tak zásadně důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., jehož prostřednictvím lze namítat, že rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Nesprávným právním posouzením věci ve smyslu § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. je pochybení soudu při aplikaci práva na zjištěný skutkový stav, tedy případ, kdy byl skutkový stav posouzen podle jiného právního předpisu, než který měl být správně použit, nebo byl-li sice aplikován správně určený právní předpis, ale soud jej nesprávně vyložil.

Nesprávným právním posouzením věci je způsobilým dovolacím důvodem jen tehdy, jestliže právě na něm napadené rozhodnutí spočívá, jinými slovy, bylo-li rozhodující pro výrok rozhodnutí odvolacího soudu.

Jelikož ve smyslu ustanovení § 242 odst. 3, věty první, o. s. ř. je dovolací soud vázán uplatněným dovolacím důvodem, jsou pro úsudek, zda rozhodnutí odvolacího má po právní stránce zásadní význam či nikoli, relevantní jen otázky (z těch, na kterých napadené rozhodnutí spočívá), jejichž posouzení odvolacím soudem dovolatel napadl, resp. jejichž řešení v dovolání zpochybnil. Přitom otázku, zda dovoláním napadené rozhodnutí má po právní stránce zásadní význam, řeší dovolací soud jako otázku předběžnou. Přípustnost dovolání pak není založena pouhým tvrzením dovolatele, že rozhodnutí odvolacího soudu zásadní význam po právní stránce má, nýbrž až kladným závěrem dovolacího soudu, že tomu tak vskutku je.

V projednávané věci je přípustnost dovolání dána, protože otázka odměny prokuristy nebyla dosud v rozhodování dovolacího soudu řešena. Nejvyšší soud tak přezkoumává, je-li dovolání důvodné - zda rozhodnutí odvolacího soudu nespočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Podstatou věci je v daném případě charakter prokury, tedy řešení otázky, zda lze prokuru považovat za určitou funkci ve společnosti a prokuristu za nositele této funkce nebo zda jde jen o formu plné moci vymezující rozsah práva zastupovat společnost ve vnějších vztazích. Podle teorie je prokura obchodněprávní plná moc. Propůjčuje prokuristovi zákonem upravenou schopnost zastupovat podnikatele, není však zákonným zmocněním. Neexistuje proto „povolání prokurista“ či prokura jako předem určená funkce ve vnitřní struktuře společnosti. Zákonná úprava prokury slouží především požadavku právní jistoty v obchodněprávním styku, kdy musí mít třetí osoby jistotu o tom, zda jednají s osobou, která je oprávněna podnikatele navenek zastupovat. Vzhledem k tomu, že prokurista zastupuje podnikatele v provozu jeho podniku, nepůjde obvykle o činnost vykonávanou bezúplatně, ale ani takový případ není vyloučen, bude však patrně jen teoretický. To nic nemění na skutečnosti, že odměna musí být mezi prokuristou a podnikatelem sjednána a její sjednání musí být v případném sporu prokázáno.

Jiná je otázka, zda - pokud bylo mezi prokuristou a zastoupeným učiněno jen souhlasné ujednání o tom, že prokurista s udělením prokury souhlasí, ale nedošlo k žádnému ujednání o podmínkách, za nichž se plná moc v podobě prokury uděluje - při posuzování případných práv a povinností obou stran vycházet z podpůrné aplikace občanského zákoníku (prokura je druh zastoupení, zastoupení obecně upravuje občanský zákoník a smluvním ujednáním, z něhož vyplývá povinnost k obstarání určité záležitosti je smlouva příkazní - ustanovení § 724 a násl. obč. zák.) nebo z podpůrné aplikace obchodního zákoníku (jde o plnou moc k zajišťování záležitostí při provozu podniku, smluvní typ, který zavazuje zástupce k zařízení obchodní záležitosti, je mandátní smlouva - ustanovení § 566 obč. zák.) nebo zda přijmout závěr, že nelze aplikovat žádnou z těchto úprav a je nutno vycházet výhradně z ujednání prokuristy a zastoupeného.

I když Nejvyšší soud považuje za určující smluvní ujednání prokuristy a zastoupeného, které by mělo být pro určování jejich práv a povinností vždy určující, nepřiklání se k závěru, že by bylo jediné rozhodné. V praxi dochází velmi často k tomu, že smluvní strany při úpravě svých vztahů, které nejsou jasně zakládány některým v zákoně upraveným smluvním typem, opomenou určité části ujednat. Požadavku právní jistoty by potom odporoval závěr o tom, že jim není dostupná žádná právní ochrana. Nejvyšší soud se proto přiklonil k závěru, že není-li vztah, z něhož vychází udělení prokury, založen smlouvou určitého typu, je nutno připustit podpůrnou aplikaci některého ze smluvních typů upravujících obstarání záležitosti. Vzhledem k tomu, že zákonné vymezení rozsahu prokury určuje, že prokurista je zmocněn ke všem právním úkonům, k nimž dochází při provozu podniku, že jde o záležitosti spojené s podnikáním zastoupeného, přiklání se Nejvyšší soud k podpůrné aplikaci mandátní smlouvy, podle níž se mandatář zavazuje k zařízení určité obchodní záležitosti mandanta uskutečněním právních úkonů jménem mandanta nebo uskutečněním jiné činnosti. Z tohoto závěru též vyplývá, že mandant je povinen za zařízení záležitosti zaplatit mandatáři úplatu.

Uvedené závěry potom řeší i spor žalobkyně a žalovaného, pokud jde o úplatu náležející žalovanému jako prokuristovi žalobkyně. Dovolatel se nemylí, pokud argumentuje, že udělení prokury vyžaduje předchozí dohodu mezi podnikatelem a budoucím prokuristou. Nesprávný je sice názor dovolatele, že dohoda prokuristy a zastoupeného může mít výhradně formu mandátní smlouvy, je však nutno přisvědčit tomu, že mandátní smlouva nejlépe vystihuje charakter záležitostí, které má prokurista pro podnikatele zařizovat i skutečnost, že prokura je speciální druh plné moci užívaný v obchodních vztazích. Prokuristovi proto náleží za zařizování záležitostí podnikatele úplata podle jejich ujednání. Není-li úplata ve smlouvě stanovena, je podnikatel povinen zaplatit mandatáři úplatu, která je obvyklá v době uzavření smlouvy za činnost obdobnou činnosti, kterou prokurista uskutečnil při zařizení záležitosti (§ 571 odst. 1 obch. zák.). Z toho též vyplývá, že nárok na úplatu nelze vázat jen na samotný fakt udělení prokury, nýbrž je nutno zohlednit, zda prokurista skutečně záležitosti spojené s provozem podniku zastoupeného zařizoval a v jakém rozsahu.

K analogické aplikaci postavení statutárního orgánu na postavení prokuristy uzavírá dovolací soud, že zde analogie není možná. Důvod nespočívá jen ve skutečnosti, že prokurista je zástupcem podnikatele a statutární orgány jednájí jako podnikatel sám, podstatné je to, že postavení statutárního orgánu v kapitálových obchodních společnostech mají její vnitřní výkonné orgány (představenstvo, jednatele), které vykonávají řídicí působnost upravenou zákonem, společenskou smlouvou či stanovami. Těžiště této působnosti leží ve vnitřní sféře společnosti, kde uvedeným orgánům náleží každodenní rozhodovací a řídicí činnost, která může být někdy spojena i s nutností jednat navenek. Taková působnost u prokuristy zcela chybí, protože účelem prokury je ustanovení zástupce společnosti způsobilého zavazovat společnost navenek ve věcech provozu jejího podniku. Prokura může být proto udělena např. společníkovi společnosti, který takto získává možnost jednat navenek, i když není jednatelem či členem představenstva. Pokud by prokura byla udělena osobě stojící mimo společnost, musí z ujednání mezi prokuristou a podnikatelem vyplývat způsob spolupráce prokuristy a vnitřních útvarů podnikatele, které mají potřebné rozhodovací působnosti, popř. bylo opět nutno aplikovat pravidla pro vzájemnou spolupráci mandatáře a mandanta.

Z uvedeného rozboru je tedy zřejmé, že soudy obou stupňů sice posoudily charakter prokury jako zvláštní plné moci správně, avšak nezabývaly se již povahou a obsahem závazkového vztahu mezi prokuristou a podnikatelem. Tento vztah je však pro řešení nároku na úplatu za zařizování záležitostí podnikatele činností prokuristy určující, a soudy se proto musí zabývat otázkou, zda a jak byly záležitosti podnikatele prokuristou zařizovány.

Na tomto posouzení závisí i závěr o tom, zda se žalobkyně neoprávněně obohatila, neboť nelze spojovat se skutečností, že nebyla vyplacena žádná odměna, závěr o tom, že se společnost neoprávněně obohatila. I zde musí být o případném obohacení podnikatele podán zcela konkrétní důkaz spočívající v tom, jaké záležitosti prokurista pro podnikatele vykonal. Podpůrná aplikace mandátní smlouvy však činí otázku bezdůvodného obohacení jen hypotetickou.

Pokud naopak prokuristovi vzniknou v souvislosti s obstaráváním záležitostí společnosti náklady, je zcela legitimní požadavek, aby je společnost uhradila, neboť jde o kompenzaci nákladů, které byly vyvolány udělením prokury a její skutečnou praktickou realizací. Od prokuristy nelze očekávat, že bude zastupovat podnikatele, jak o to byl podnikatelem žádán, ale na svoje vlastní náklady. I zde však musí výši a druh nákladů a účelnost jejich vynaložení prokázat. Postup by se řídil ustanovením § 572 obch. zák.

Za této situace se již Nejvyšší soud nemusel zabývat tvrzenou jinou vadou řízení, spočívající v nepřipuštění důkazů, které dovolatel soudu navrhoval.

Nejvyšší soud s ohledem na to, že shledal námitky dovolatele uvedené v jeho dovolání důvodnými, napadený rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř.).

Vzhledem k tomu, že důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí i pro rozsudek soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i tento rozsudek a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3 o. s. ř.).